

leturia ta txillardegi

Claudel zela uste dut izpirituak Notre Dame Paris-ekoan Andra Mariagan begiak josita egotera eramaten zuena. Ta oker ez banago ez onek eta ez Julien Green-ek eta ez... ez zuten Jaungoikoa metafisikaren bidetik aurkitu.

JAINKOAREN

— billa —

Txillardegi-ren izkribuetan onela moduzko begira zalerik ugari ba dator-kigu. Itsasoari, gauari, parketxoari, lillurari, berari aspertu gabe aritzen zaizkionak begira ta begira. Presuna bakardade zaleak, pentsamentuak eta barneko igidurak nun kokatu izateko lain paisaje gozo ta bakardade billatu ezkeror orduak erretzeko aski dutenak. Ori bai, Txillardegi-ren gizakumeai normberen buruekin izketan jarduteko gaitasunik ez zaie beñere falta. Pentsa-

tzaille amorratu, sortzaillearen prolematikan kiskaltzen dabilta, ta —nolabaiteko neurrian— aren ispillutzat ar ditzakegu. Izan ere, Leturia baten kezka, esate baterako, gutako edozeinena izan zitezkean. Ez dira asmatuak, ez. Makiña bat jende tristek egosiak dira. Leturia —ta Txillardegia— ez dabilta zeregin faltsoetan, irudimen utsekoetan alegiten, gezurrezko erabagimenduetan aztamuzka. Leturia-ren Egunkariak beste akats asko izango ditu baiña ez aren protagonistak burua aidez betea izatearenik.

Aitzitik, nobelak uzten digun inpresioa, enseiua sorta bat irakurri izanarena da. Ta ez ote du ideien giarra gogor eraman naiak, prolemen goi-beheak ta ezberdintasunak, nobelaren batasuna kaskatzen? Txillardegia-ri, dirudienez, ideien korrontak eta aiek bata bestearekin xuxen-xuxen ariltzeak nobelaren teknikak eta beste ezerk baiño begiramentu ohea merezi dio. Onekin, nobela tekniko eredu bat baiño milla aldiz estimagarriagoak ditugun enseiua kartsuak eman zizkigun. Nobelaz ere ona danik ukatu gabe.

Bere buruari dion bildurra menderatzean ematen du Leturia-k lehenengo urratsa: "Neure burua arkitu nai dut". Ta orain ezker, bakardadean murgildu ta norberaren leizera jetxi ezker, ez dago misterioa argitu beste erremediorik. Misterioari azpitik bakarrik iges egin dezaikegu. Ots, barreneraifio jetxi ta andik argitara irtenaz. Ez bestela. Eta San Agustin-ek zekienez geure barruaren barruenean Jaungoikoarekin topatzen gera.

Mireskundan ta astian omen datza filosofiaren abiadura. Ba pontu artantxe ernetzen zaigu Jainkoaganaifio doan Txillardegia-ren gogoeta. Miresmena, ilusioa, ilusioaren ondamendia, gogartea. Ta beti, zorion ogarri azken gabea.

Zerubide-ko parkean (auxe apropos ipiñitako parketxoaren izena!), bere bakardadeaz arriturik edo, pozez igari dabilkigu Leturia, amesetan. Au emen, ura or, bestea zer

ta urrengoa zertako, sekulako burutazio urbide aberatsa irikitzen du ustegabeen. Arriduraz zorutzen dabil asieran, ume baten gisan. (Etzaio poesiarik falta zati oni). Urmaela, ostoak, parkea, landetxea, dana du ikusi gabe ta berri, agian. Udaberriz zoragarri bateko edertasunaren mundu berria ernetzen aiazio biotzean, bakardadeari begiratu orduko. Bapatean, munduaren zalapartak illunduta zeukan musika ixilla entzuten du. "Uriko zara ta zela-ta, ez nuen neure biotzaren dei ixilla entzun", idazten du Leturia-k. Eta Txillardegia-k EGAN-en (1958, 1-2): "Aaztu egin zaigu, bai, aurrak antzo zerura begiratzen".

Edozein miresmenek ez baiño, Jaungoikoaren gosea miresmen laisai ta zergatikoen jakin mifnezkoak sortzen du. Bestea, indarrarena... erdi miresmen ta erdi inbiri dena, jaiotze berean itotzen da.

Eskritura Santuak atsegin zaien

giro berean Txillardegik bakardadera jotzen du Jaungoikoaren aurpegia billatzeko. Utsa gogaikarri zaigu gizonoi. Bakardadea jasan ahal izateko norberaren barrena kargatu bear da lehenengo, ta ezin bada, edozein uskeriri lotu. Premiazkoak dira bakardade jorian egon ahal izateko "geure baitarako mintzagaiak". Orduan gu ez baigaude bakarrik erabat, gu geurekin batean baizik, gure geutasunarekin alkar izketan, alegia.

Onela sortzen du bakardadeak Jainkoa billatzeko metodo egokia. **"Neure buruarekiko kontuak garbitzeko joaten naiz bakarrik; garbiketara utsa baita, ta egiazko aitorketa, bakardadean egiten dudana egonaldia"**.

Zintzasunezko ta egiazaletasunezko egoera garbi barea zabaltzen baitio bakardadeak arima lurretan.

Egiazaletasunaz gaitia, zintzasun jatorraz gaitia (bakardadeak oek biok alkatzen ditu), umiltasuna eskatzen du Txillardegiren pentsabideak. Ez umiltasun ustela, sendo ta gizontasunezkoa baizik. Dagoeneko labur dezakegu: bakardadearen ta umiltasunaren baldintza bi oetatik asi ezker, geure zorion-bearrezko izatearen begiztatzeak eskutik eramango gaitu Jainkoaganaia.

Ezerezetik ateratzen ote du, gero, Txillardegik umiltasun bearra? Ez orixe: Natureleza aundiaren eskutan, apaltasunez kofesatzen du gizonaren eskasia. **"Zer gera? Aut-**

pits bat?... Bistan da arrokeriak ez bestek ezin arro gaitzakeala" (EGAN).

Edozein teologok daki Jaungoikoa ba dana probatzeko baldintza moral oek metafisikoak bezain bearrezkoak ditugula, artarako dauzkagun probak berezko izatez agiriak, (alegia, ebidenteak) ez diren ezker. Geure izaeraren analisiak baldintza oen bearra dakar Leturia (Zillegi izan bekit au ta onen sortzeillea berdintzea). Kristau aszeta naiz teologoak, Eskriturari jarraiki, oinarri oetxek eskatu dituzte beti. Txillardegia, esegetaren oso bestelako bidetik, Bibliaren ta teolojiarekin bateratzen da. Ortik aurrera, ederraren ikuskariak eta gogoetak xuxen xuxen eramango gaituzte.

Orra zergatik ederrak inka gordia sortzen duen biotzean, eta ikusmidez, erantzun billa, gogoetak asperritu. Gauari begiratzek geiago kezkatzen du. Ta galdekizunen erantzuna astronomiako liburuetan billatu bezain laister idorotzen du pakea. **Eta aste berean (alegia, astronomiako liburuak irakurtzen) itzaltzen zaizkit nere katramilla edo kekak; ezpaitago zerua bezelakorik gizonaren arima lasaitzeko"** (EGAN).

Utsunea egin bear dugu barrenan Jainkoa sar dakigun. Naturelezari ixiltasunean begiratuaz, erioitzeaz oroituz, errez egiten dugun utsunea.

Zerubide-n nasai asko zegoela,

tanpez, landetxe bat ikusteak urduritzen dio Leturia-ri biotza. Ta ez datza landetxearen unkiagarria aren ederrean, ez. Aren **"pakea da nere burua asalduz betetzen duena"**. Eriotzearen anaia bixkia den pakea ikusteak erre egiten digu arima, kezka ta bizi naiez erre. (Unamuno-ri Kastilla-ko lurrarekin gertatzen zitzaiona). Erabateko pakean dagon izadia ikusteak—gure egonezifaren mixeria jotzen duelako bearbada— antsi mifien su garratza pizten digu. Kolpe batean arima ustutzen digu, Jainkoarentzat leku egifiaz.

Gogoan dut oraindik itsaspeko munduaz film bat ikusten nengoe-la nolako zirriadaz kizkurtu zitzaidan arima. Submarino galdu bat agertzen zigun argazkiak, itsasbeldarrez bildua. Ta eriotzearen erreinu artan, eriotzeago, olagarroa, bere ikara lizunean, bere begi ikaragarriekin ikusleoi begira. Edozein sentitzen da utsik. Eriotzeak utsik arkituko gintuzke orain sartu nai balekigu. Esirik gabe, defentsarik gabe.

Eriotzearen izuan doakigu illunbetik illunbera doan gure bizitzaren tximista. "Et quand nous respirons, la Mort dans nos poumons descend, fleuve invisible, avec des sourdes plaintes", (Baudelaire). Ta izadiaren gelditasunak eriotzearen zerbait dauka. Eriotzearen ikuskitzuna bezala, misteriozko aruntzago batera deitzen gaitu. "La filosofia es meditaci3n de la muerte",

dio Maria Agreda-koak. Eriotzeak, beste orrenbeste, umildu ta garbitu egiten gaitu. "Ez eguzkia ta ez eriotza ezin ditezke aurrez-aurrez begiratu", zion La Rouchefoucauld-ek. Ta Txillardegik: **"urdu-ri jarri nau beti kanposantua betetzen duen pakeak"**.

Leturiak ez dauka Paris zoroaren joan-etorri moskorrekin zerikusirik.

Naiago du Saint Germain-eko eliza zaharren ondoan exerita bere pentsamentuetan jardun, beti utsunea zulatzen. Parkean exerita, bere buruari galdezka, **"Bete ez bafianustu egiten naiz artan. Eta au naiago dut; utsunearen tristurak egia arkitzeko gaiago egiten nauelako"**.

Pena ematen didate mendira txistu, transistore ta soifuz utsunearen kontra ondo armaturik doazen mendigoizaleak. Ixiltasunaren bildurra ikaragarria da nunbait barruan ezer ez dagonean.

Egia da naturalezan geure ioraren abots oiartzuna entzun deza-kegula, baiña bizitzaren zalapartak, kaleetako neon argiak, utsunearen ixiltasun illuna galerazten dizkigute. "Argirik ezak sakonago biurtzen du dena. Argitasunak, berriz, lilluratu egiten du ta azkenik arrotu" (EGAN). "Mundutar jostabide ero ta itsuei utzi-ta onera etorri ez naizefio, ez naiz onetzaz konturatu" (LETURIA).

Gure eginbearretan iraulika gabiltzan artean begietaraiño beteta gaudela pentsa dezakegu, ez dugula Jainko bearrik. Bai, noizpait bakardadera erretiratzen ez geran artean. Ze, orduan, "nekez bete dezake mugadun sorkariak mugarik ez duen arrenkura".

Begitasunaren (ilusioaren) argiak eta pozak engaiña gaitzakete. Ez baigera konturatzen beti, billatzen duguna Jaungoikoa bera dela. Orregatik, lilluratzen gaituen gauzari itsasten dizkiogu absolutuarenak diren gaitasunak. (Au gertatzen zaio Leturia-ri, Miren maitatzean). Artatik da lillura sortu digun zera baiño ederrago lillura bera. Ta artatik, "gauzatze guztiak ondatzen dute amesa". Beraz, gure begitasuna eskura ditekean zerbait den bitartean, derrigor kiebrarik kiebra ibilli bearrekoak gera. Zerbait au eb baititeke Jaungoikoa besterik izan, ots, absolutua, gure zorion egarrion edan ala edan

"Jainkoaren bearra da gizonaren sustraia bera: gizona ukatu gabe, ezin diteke au uka".

Noizpait, asko arritu nitzan Txillardegik ez dakit zer demonio zela esan zidatenean. Nik ezin ukatu izan nuen (ez dut proba erabakigarririk) baiña esandakoa progatzen zuen argudio sendorik ere ez zidaten aurkeztu. Geroago, nire memorian pixkana pixkana argitzen datozkit aspaldian irakurritako orrialdeen gogoetak, eta penaz betetzen nau gure artean akusaziorik galantenak zein errezki egiten ditugun pentsatzeak.

Euri ari du Gernika-ko ibarra bete betean. Udaberriko euri ber-

dea. Inguruko parajearen isla guztia, mendi kaskoek zeruan atera oi duten arraia leuna, lanbroaren amara sarean galdua dago. Ez ote dugu sekula gauza garbirik jakiteko modurik izango? Ta astiro astiro, aurreko egunotan berritutako Txillardegiren irakurraldi ta pentsamentuak lotzen asi naiz.

Jainkoaren billa dabil Txillardegi bere obretan. Dudaren eztenak alde guztietatik zitzaka dituela esatea ez da iñoren eskandalo izango, noski, oetatik libratzeko modu bakarra, segurutik, ezer ez billatzea ta federik ez izatea baillitzake. Gorputz illak ez du eztenkadarik sentitzen. Garbi garbi azaltzen zigu Orixek berak ere makiña bat duda izanaren azkurea. Ikus, bestela YAKINTXO-n eta BARNE-MUÑETAN-en arek aitortuak. Newman-en esanari sinisten badiogu, ain zuzen, dudak suportatzeko gauza izatea dugu fedea, ez aiek ez izatea. Ta beste autore itzal bat ekarriaz, ona Congar-ek diona: "Beti atxikitzen natzaio Ebanjelioko esate ari: sinisten dut, Jauna, baiña lagundu Zeuk nire fedearen flakia. Sinisten dudan une berean sentitzen dut kordoka nagola". Eta segituan: "Uste dudanez sinestunari geroz eta gaitzago egingo zaio sinistea". (SACERDOTE ET LAICAT, Mission du Prêtre dans le Monde Actuel).

Ikusi dugunez Txillardegik eraman duen bidea ez da Aristoteles-en metafisikarena izan. Ez dakusgu aren idazkietan eskolastikoen "via" famatuaren arrasto aundirik. (Alabaiñan, ez dabil aiengandik oso urruti, berak, apika, ala pentsatu arren). Berak esana dugu: 'Aristoteles-en kontrakoa naizela esateak ez dit lotsarik batere ematen'.

Bearbada onexegatik, ta idazlearen arrazoiketa nobelaren biur-guneetan katigatzen delako, Leturia-ren Egunkarian banatzen zai-gun apolojetika aidean galdu zaigu. Arrigarria bada ere, ordea, Txillardegiren lehenengo eleberri au aitortza bat eta apolojetika bat dugu.

Ona emen aren ideien ardatza: jomuga bearrez bizi gera lurtarrok, eta jomuga au da gure ilusio edo begitasuna. Ilusiozko lorkizuna munduaren esi barruan badago ez da benetako zorionaren iturri. Ez dalako absolutu noski; ta gure arrenkurak azkengabeak izan. Beraz, mundutik at bear du jomuga onek, eta absolutu. Orre-gatik, bada, Jaungoikoak bakarrik ase gaitzake, ta erlijioek asmatu dute egiazko zorion bidea.

Pontu onetaraño pausu irmoz irixten zaigu Leturia, gaurko filosofiaren katramillak trebetasunez askatzen. Eskolastikaren bidea ez da bakarra, ta A. Villasante ez bezalakoxe bidean ibilli zaigu Txi-

llardegi. Bearbada ez du aren arkitektura sendoa. . Bai, ordea bizitasun geiago.

Erljioen artean egiazkoa zein den erabakitzeoan nobelagillearen gogarteak segurantzia galtzen dute.

Au dena, egiaren beraren billa-bidetik baiño zorionarenetik joanagoaz.

Munduaren astea gogartez azterkatzen duela, orobat, gogaramendu berdiñera irixten da Txillardegia, pentsaketaren azkenean emaria ain zinki onesten ez duen arren, galdekizunaren ziboan orekan utzi baizik. "Orain dela 6.000 milloi urte etzegoen EZER... Jainkoa gabe sentidurik aal luke onek? (EGAN). "Ezagutzen ditugun sorkari guziguziak (...) itxura utsa dira; izana badute, baiñan ez izana. Obeto esan, ez dira Jainko".

Eta aitormen tinko au: "Alde guzietatik abiatuturik ere, gauza berera iristen da beti: ez dagoela absoluturik. Ez dagoela sinistunaren aitortzatik libratzerik".

Ezagututa gero, nola lotu Jainkoari? Fedez, erantzuten du Txillardegia-k, Neguko atalean (8 zenbakia) auxe deklaratzan digu: "Fedearen bearra ta bidetasuna onela azaltzen ditut gaur; ez gizonaren aurkakoa bezela, gizonaren izanari lotutako bearra bezela baizik".

Fedeak ez du esan nai, bapo exeri ta lo egon bear denik. Ezin uka dezake Txillardegia-k ibiltzearen poza. Berak ifork baiño gutxiago, poz au salbatu ta esplikatua naiaz iritxi baita Jainkoagana. "Borrokarik gabe ez dago zorion-biderik". "Ibilli egin bear da, ibiltzeak berak beteko ez gaituela jakinda ere". Txillardegia-rentzat Jaungoikoa ez da ibiltzeak berak eskatzen duen azkena ta jomuga besterik.

Onekintxe erantzuten dio munduaren ederrean oiñarriturik altxatutako arrazoiari (Rousseau-k zionez, —Confessions XXVII— Jaungoikoa ez sinistearren deabrua sinisten dutenak) beti egozten dioten objeioari. Alegia, ordenaren barruan gaitza borborka agiri zaigulakoa. Leturia-rentzat bidezko da munduan gaitza izatea, ze, bestela, bidea ukatuko genioke gizonari. "Eta gizonari bidea ta zer-egia ukatzen dizkionak bere izaera bera ukatzen dio, ibilli bearra baida gizonaren mamia, ta ez besterik". Beraz, argi dago gaitza izatearen karia: "gizonaren izanak eskatzen ditut nere ustez bidegabekeria ta larri-mifia".

Jakiteko gurariak eragiñik ibilli zaigu Txillardegi arrazoiketa luze ta neketsu onen aldatzean. Jaungoikoaganaiño urbildurik, aruntzago egiteko, azken pausoa emateko aul kausitzen du arrazoimena. Misterioaren atadian baitago, ezin sar diteke fedezko argiarekin ezpada. Geugandik eta mundutik at ipintzen dugun Jaungoiko ori ulertu eziña da, ba. Eta zergatik ulertu bearko genuke?”, itantzen die Txillardegi-k arrazoñalistai. “Gizonak ez dauka entendi-terik, xalbain-ponpoil ortatik (ots, mundu onetatik) at baitago kakoa”. Eta nobelan bezala EGAN-eko enseiu eder onetan (“Betikoaz agian”) berriro gauza jakiñera allegatzen da: “Ikusi ez arren sinistu egin bear, irakurle”.

Utsean eman bearreko jauzi onek ez dio larririk sartzen Txillardegi-ren biotzari. Txit bidezkoa baita arentzat jokabide au, duen bizitzaren ideiarekin ados dagona, alegia, ibiltzearen legeak eskatua.

“Eta ikus eziflean gabilta; eta ibilliko ere gera, ene gardiz, aztamuka, beaztopaka... Zeren Jesukristo-k berak ala nai izan zuen, begietan lausotzat daukagun mintz segail au urra ez dakigun; eta ixildu baitzan askotan, bere ikasleen galderak geiegi ez argitzekotan”, bukatzen du Axular-en estilo nabarmenean.

Nobela oso gutxitan billa diteke Txillardegiren onetan ainbeste Jaungoiko gose. Baldin kristau nobelarik badago, zeifiek ukatu leku bat aien artean Leturia-ren Egunkariari?

Nobelan ez zaigu arrazoiketa bakarrik ematen. Baita egintzan aurkitzen diren arriskuak, nahasteak, oztopoak agertu ere. Batez ere zorionaren billa eman ez dezaiguketan gauzetan ihardukitzeko tentaldia. Leturia, gizon den ezker, ezin bestean jausten zaigu tranpa onetan, maitemintzean, jausi. Miren, berak dionez, jainkosa biurtzen du, absolutuaren tasunez ederturik.

Arrisku au Leturiarentzat aparteko arrisku da, ibiltzearen balioa goi-goitik estimatzean azken jomuga ahaz baidezake. Beste gauzarik geienetan bezala, emen ere erdiko bidea Jaungoikoarentzat utzi bearko dugu, erabateko neurridun izatea aren doai baida, ta ez beste iflorena. Eta atzo azkenaren geiegi begiratzeak (aingerukeriak

katolikoek pipia izan dugun "intentzioaren" moralak orain moteltzen zuten bezala, gaur ostera, alegin guztian ekiteak jomuga ahazterazi dezaiguke. Bateko, bidearen izana ahaztu, azkenari begiratuegiaz; ta besteko, bidean jo ta ke leiatuaz, jomugaren izana erauzi.

Eta zerbait eta ideal jatorrago ta ederra-goan jardun (Justizia, askatasuna, ederra...) ainbat arrisku geiago, gaifera. Ze, tasun oiek Jaungoikoaren izan-izaneko mufietik darienez, Aretxen antz apartekoa baitute, aise pentsa lezake artan diarduenak absolutuari serbitzen dabilhela.

Leturia, nobelaren azkenean, lagun urkoari serbitzeko jaio dela aitortzen agiri zaigu.

Zein da nere serbitzaria ez-baia, zeinen serbitzaria naiz ni galdetu bear dut.

"Miren-ek bear nau; nere aberriak bear nau; nereak bear naute" Eta arrazoi guztia ta geiago du, noski. Alare, alde guztietatik arriskuen zurrumbilloz inguratua dago, eriotzeak bakarrik xehatzen dituen arriskuz. Alegia, lagun urkoari serbitze auxe bera ez ote zailo geiegikeriaren okerreaz, ihuio berri bat gertatuko?

Ain zuzen au dugu ainbesteri gertatzen zaiona: konturatu gabe dabilta Jainkoaren billa, ta beste askok, Jainkoa billatu bearrean bidean atsegin artzen dute, Ura ahazturik. Beraz, Jaungoikoa sinisten ez duten asko ta askori borondate ona ukatzeko eskubiderik ez dagolakoan nago. Are guxtiago, zuzentasun ta justiziazko eginkizunetan dabilzala ikusita. Adibidez komunismuak Jaungoikoa billatzen duela bistako gauza da. Ta alde bestea, Jaungoikoa sinisten duten zenbaiten komunismuak (zer ote da au?) arritu, asko arritzen nau, baifia bildurtu ez batere...